

4000 JAAR OERLE

(8) Centrumfunctie van Oerle voor Kempenland

In de loop van de 13e eeuw werd het hertogdom Brabant ingedeeld in vier districten, elk genoemd naar zijn hoofdstad: Leuven, Brussel, Antwerpen en 's-Hertogenbosch. Het district 's-Hertogenbosch, *Meierij van Den Bosch* genoemd, was onderverdeeld in vier kwartieren, te weten: Peelland, Maasland, Oisterwijk en Kempenland. Voor het bestuur van elk kwartier (rechtspraak en handhaving van de orde) stelde de hertog een schout aan, somtijds bijgestaan door een rentmeester (eveneens aangesteld door de hertog).

Over de periode 1000-1300 zijn slechts sporadisch gegevens beschikbaar en pas vanaf de 14e eeuw kunnen we ons een globaal beeld vormen van de bestuurlijke ontwikkeling van onze dorpen. Voor wat betreft het bestuur van het kwartier van Kempenland wordt door verschillende historici een centrale rol aan Oerle toegedicht, maar bij natrekking blijken de opgevoerde argumenten hiervoor niet voldoende gewicht in de schaal te leggen.

Bestuurlijk gezien ontstond er in de 14e eeuw een overzichtelijke situatie in de (Brabantse) Kempen. Daar de dorpen steeds meer te maken kregen met gezamenlijke belangen (vooral financiële), belegden de plaatselijke besturen met elkaar zogenaamde kwartiers- of landsvergaderingen. Hierin werden zaken van algemeen belang besproken, zoals het verbeteren van wegen en waterlopen, het bestrijden van schadelijk wild en de verdeling van de bijdragen van de oorlogskosten en -schattingen tussen de dorpen onderling. Gegevens over deze bijeenkomsten zijn echter pas bewaard gebleven vanaf eind 16e - begin 17e eeuw. Volgens een verklaring, afgelegd voor het corpus van Bladel (15 oktober 1640), werden deze vergaderingen altijd gehouden in de vrijheid Oerle, gelegen omtrent het midden van het kwartier van Kempenland. De rechten, privileges en gewoonten van de kwartiersvergaderingen werden in 1641 beschreven in een turbe (= getuigenis van meerdere personen), waarin bejaarde magistratspersonen verklaarden dat de vergaderingen van het kwartier voorheen plaatsvonden in Oerle of Eindhoven. Dat er voorheen (vóór 1641) vergaderd werd in Oerle had vermoedelijk als oorzaak dat deze plaats vrij centraal gelegen was in de Kempen. Waarschijnlijk werden de kwartiersvergaderingen zelfs al eeuwen eerder in Oerle gehouden. Dit zou kunnen worden opgemaakt uit de hiervoor (zie: opstel 6, bij noot 21) genoemde verklaring van 28 mei 1404, waarin onder andere valt te lezen dat de nieuwbenoemde stadhouder van Kempenland zijn aanstellingsbrief eerst in de vrijheid Oerle moest tonen voordat hij met de uitoefening van zijn functie mocht starten. Dit kan betekenen dat de kwartiersvergaderingen ook destijds al in Oerle plaats hadden gevonden en dat de benoemde zich daar aan de verzamelde vertegenwoordigers van de plaatselijke besturen van het kwartier moest voorstellen.

Door sommige historici is het vergaderen in Oerle uitgelegd als het bewijs dat Oerle de status van hoofdplaats van Kempenland had. Hiervoor is echter geen verder reikend argument te vinden en bovendien bestond er geen eensluidende definitie van het begrip 'hoofdplaats'.

Zeker vanaf het eind van de 16e eeuw werden de vergaderingen van het kwartier in Eindhoven gehouden en vanaf begin 17^e eeuw ook in Oirschot. Wel vonden in Oerle 'voorvergaderingen' plaats met de dorpen die vóór 1560 onder de bank van Oerle vielen (na 1560 de Oude Bank van Oerle genoemd). Eveneens was er de administratie ondergebracht, van de dorpen die gerechtigd waren in het gebruik van de 'Grote Aard van Oerle'.¹⁾

Misleidend ten aanzien van de vermeende 'titel' hoofdplaats van Kempenland zijn enkele ongefundeerde passages in het werk uit 1610 van de 'historiograaf-chroniqueur' J.B. Gramaye. In een beschrijving over de Kempen noemt hij Oerle de hoofdplaats van deze streek: *Oyrlam Regionis caput directo* (Hfdst. I, p. 91); even verderop (Hfdst. II, p. 96), aan het eind van de beschrijving over Oirschot, schrijft hij: 'Oirschot is beslist niet de hoofdplaats van de Kempen, niet de eerste plaats maar zeker wel een van de eerste'. Hij vervolgt met: 'We gaan nu naar de hoofdplaats Oerle, ...': *Ad caput Oyrlam nunc tendimus, ...*; en in zijn beschrijving over Oerle (Hfdst. III, p. 98): *Oyrlae municipii totius Campinae primarii* (= Oerle een van de eerste plaatsen van de Kempen). Van deze tekstdelen geeft J. van Oudenhoven in 1670 een samenvatting in het Latijn met de vertaling in het Nederlands erachter. Hij maakt ervan: *Kempinae caput est Municipium de Oerl, habet sub se pagos*

¹⁾ Zie: Bijnen, J.F.C.M., *Veldhoven, 4000 jaar geschiedenis van Oerle, Meerveldhoven, Veldhoven en Zeelst*, 2005, p. 73-74.

& Dominia.: 't Hooft van de Kempen is de Vryheyt van Oers, ende heeft onder hem Dorpen ende Heelijckheden' (p.58). Met deze passage zette Van Oudenhoven drie eeuwen lang de historici, die over Oerle schreven met betrekking tot het onderwerp 'hoofdplaats', op het verkeerde been.²⁾

Alle beweringen over Oerle als hoofdplaats van de Kempen zijn te herleiden naar bovenvermelde citaten bij Gramaye. Deze teksten zijn tijdenlang kritiekloos als vaststaande feiten aangehaald. Gramaye kwam uit het centrum van Brabant. Daar was destijds ook niet erg duidelijk wat de hoofdstad was: Leuven, Brussel of Mechelen. Hij hanteert daarvoor vermoedelijk het criterium: de plaats waar de Staten vergaderen is de hoofdstad. Dit toegepast op de Kempen maakt Oerle hoofdplaats, omdat daar de kwartiersvergaderingen werden gehouden. Als van deze redenering wordt uitgegaan, dient over de organisatie van het kwartier iets bekend te zijn. De vroegste gegevens die hierover beschikbaar zijn bestrijken de periode van eind 16e tot in het begin van de 17e eeuw. Hoe, waar en of deze vergaderingen vóór die tijd plaatsvonden is tot op heden niet duidelijk.

Toch onderscheidde Oerle zich van de haar omringende plaatsen, waardoor het meer was dan een gewoon dorp. Zo blijkt Oerle omstreeks 1340 een centrale plaats te zijn geweest voor de hertogelijke financiële administratie.³⁾ In het hertogelijk cijnsboek wordt de Meierij ingedeeld in kwartieren, er is sprake van Oisterwijk, Sint-Oedenrode en Oerle als centra van respectievelijk de kwartieren Oisterwijk, Peelland en Kempenland. In de financiële administratie wordt het kwartier Oerle de *meierij van Oerle* genoemd.⁴⁾

Na uitgebreide bestudering van de relevante archiefstukken van vóór 1406 betreffende Kempenland sluit Ch. Kerremans zijn bevindingen echter af met de conclusie dat het bestuursgebied Kempenland *mogelijk nooit een goed vastgestelde hoofdplaats heeft gehad*.⁵⁾

Detail van een kaart uit 1536. Uitgave Jacob van Deventer in opdracht van Karel V, waarschijnlijk de eerste aardrijkskundige vermelding van Oerle op een landkaart.

Oerle had in zekere zin wél een centrumfunctie, maar (slechts) voor de omliggende dorpen als centrum van recht en bestuur, verenigd in de schepensbank, en als trefpunt van handel (vanwege de markten die er werden gehouden). Hoe de rol van Oerle in de regio in elkaar stak ten tijde van de grondheerlijkheid van de familie van Oerle of daarvoor kunnen we slechts gissen, want hierover is niets bekend.

²⁾ Zie: Bijnen, J.F.C.M., Het veronderstelde belang van Oerle in de middeleeuwse Kempen II, in: *Brabants Heem*, 35 (1983), m.n., p. 116-118.

³⁾ De inning door een rentmeester in dienst van de hertog van de in 1340 gesignaleerde hertogelijke financiële administratie, die blijkbaar vanuit Oerle werd gevoerd, kan teruggaan op een privilege dat (omstreeks midden 13e eeuw) door de hertog aan een telg uit de familie van Oerle mogelijk was vergund ter compensatie van het verlies aan lokale macht, als gevolg van de verkoop van de allodiale goederen aan Postel. In 1283 fungeert Godefridus van Oerle als rentmeester van de hertog en nadien (zijn zoon?) Marcellus van Oerle eveneens als hertogelijk rentmeester. (Niet uit te sluiten is dat deze administratie in haar oorsprong is te relateren aan een vorm van inkomsten, vóór 1254 door de familie van Oerle geïnd.)

Na het uiteenvallen van de schepensbank van Oerle (in 1560) bleven de cijnsregisters van Zonderwijk, Meerveldhoven, Zeelst, Blaarthem, Kneugel en Oerle onder het ressort van de bank van Oerle, omdat de administratie hiervan moeilijk te splitsen was.

⁴⁾ Algemeen Rijksarchief Brussel, Archief Leenhof van Brabant, nr. 2 (stootboek), fol. 48vo.

⁵⁾ Kerremans, Ch., *Étude sur les circonscriptions judiciaires et administratives du Brabant et les officiers placés à leur tête par les ducs antérieurement à l'avènement de la maison de Bourgogne (1406)*, 1949 Bruxelles, p. 41.